

(str. 228). Patrně, že názory naše se s vývody prof. Z. v mnohých kusech rozcházejí a že pojednání jeho vykazuje četné nesrovnalosti i budí přemnohé pochybnosti, takže čtenář věci znalý se stále marně táže po dokladech v pramenech. Postačí tedy konstatovati, že spis je sice cenným příspěvkem k starším dějinám Prahy, ale že vývody o vzniku hlavního města, jakož i o národnosti obyvatelů Pražských a o jich účasti na rozkvětu města nepřesvědčují.

J. Čelakovský.

Říšské dějiny rakouské.

Šišić *Ferdo*, *Hrvatski saborski spisi* (Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae). Sv. I. od r. 1526 do r. 1536 (vyšlo jako XXXIII. sv. sbírky Monum. spect. historiam Slavorum merid., vydávané Jihosl. Akademii). Záhřeb, 1912.

Po dlouhé době přikročila konečně Jihoslovanská Akademie k uskutečnění plánu, aby vedle sbírek Scriptorum, Leges et statuta a Codex diplomaticus vydávány byly i listiny týkající se chorvatsko-slavonských sněmů. Již r. 1884 Akademie usnesla se na vydávání sbírky Comititalia, avšak teprve r. 1911 za bádání Nikoly šl. Tomašiće, když subvence poskytovaná Akademii zemskou vládou na rok 1911 byla zvýšena, bylo možno myšlenku uskutečnit. Redakce sněmovních listin svěřena pilnému historikovi Ferd. Šišićovi, který se horlivě ujal úkolu mu svěřeného, tak že už r. 1912 mohl vyjít první svazek zamýšlené sbírky.

Vydavatel měl práci svou značně usnadněnou tím, že použil vedle pramenů tištěných do velké míry i materiál připraveného v l. 1889 a 1890 T. Smičiklasem. V předmluvě praví, že v I. sv. sbírky jeho jest uveřejněno 194 dosud neznámých a tiskem nevydaných listin a kolem 70 známých. Z těchto známých listin uveřejnil Chmel 24, Fraknói 18 a Thallóczy 11, celkem 53. Z nových 194 listin vydavatel použil ze sbírky Smičiklasovy 62 kusů, z opisů Bojničićových 4 kusy, a Ivić opatřil 1 opis. Ostatek, tedy daleká většina opatřena byla vydavatelem. Poměrně málo poskytly pro sbírku Šišićovu archivy záhřebské, zejména archiv zemský. Odborníkům dávno bylo známo, že zemský archiv v Záhřebě pro první tři desetiletí vlády Ferdinandovy má v této příčině malý význam (viz Bogišić, Pisani zakoni na slovenskom jugu, str. 150). Mnohem bohatší je c. k. domácí, dvorský a státní archiv ve Vídni, v němž nalezeno pro chorvatské sněmy vedle 42 listin vydaných již Chmelem a Fraknóim ještě Smičiklasem a Šišićem 7 listin, z nichž 4 uveřejnili Thallóczy a Hodinka. Ze zemského archivu lublaňského použito bylo Katzianerovy korespondence. Ani archivy v Budapešti neposkytly pro sbírku mnoho. Za to však podařilo se vydavateli najít přes 50 listin v archivu knížat Batthyányů v Kőrmendu.

Podle usnesení Jihosl. Akademie jsou a budou ve sbírce Hrvatski saborski spisi uveřejňovány nejen texty sněmovních usnesení, nýbrž i všechny listiny, které se vztahují na sněmy a na jednání o jednotlivých otázkách tam přetřásaných. Materiál ve sbírce uveřejněný týká se tedy

chorvatsko-slavonských sněmů buď přímo neb aspoň nepřímo. Tak na př. podány jsou v prvním právě vyšlém svazku také listy informující krále o politické situaci v Chorvatsku a Slavonii a j.

Již při povrchním listování I. svazku chorvatských sněmovních spisů nabýváme dojmu, že redakce sbírky je v nejlepších rukou. Redaktor učinil vše možné, aby shledal materiál na rozličných místech roztroušený, a vydal jej způsobem vyhovujícím přísným vědeckým požadavkům. Na 365 stranách uveřejněno jest 265 čísel, z nichž jen málo více než jedna čtvrtina byla dosud známá, a tedy skoro tři čtvrtiny neznámé. Byť nemůžeme říci, že se prvním svazkem Šišićovy sbírky dostalo Chorvatům úplného přehledu sněmovních aktů za prvních deset let vlády Ferdinanda I., podařilo se pilnému vydavateli aspoň tolik, co převýšilo všechno očekávání. Dnes objeví se mnohá podrobnost z prvního desetiletí vlády Ferdinandovy v Chorvatsku ve světle docela jiném než tomu bylo dříve. Ukazuje se, že i v Chorvatsko-Slavonsku byla mezi šlechtou podobná korupce jako mezi šlechtou v Uhrách a Sedmihradsku. Vynikající preláti a velmožové přebíhají od jednoho krále ke druhému a nabízejí se tomu, od něhož čekají větší výhody. Oba králové jsou v neustálých peněžných nesnázích a snaží se získati a udržeti si přívržence více prázdňými sliby než skutečným jich plněním. Nejsouce dostatečně podporováni ani svými přívrženci, hledícími si jen osobních prospěchů, odkázáni jsou více na cizí pomoc než na vlastní prostředky, Ferdinand na pomoc jiných svých zemí i svého bratra Karla, Jan Zápolský na pomoc hlavně tureckou.

Jako v Čechách a v Uhrách, tak vynaložil Ferdinand i v Chorvatsku a Slavonsku všechnu možnou péči, aby si pojistil trůn. Stavům chorvatským a slavonským psal z Inšpruku dne 8. září 1526, sotva se dověděl o porážce u Mohače. Slavonským stavům oznamoval téhož dne, že vysílá k nim své důvěrníky Zikm. bar. Dietrichsteina a Jana Auersperga (č. 3), z Vídně pak dne 15. září 1526 nařizoval Kryštofu Frankopánovi, Mikuláši Jurišićovi a Janu Pichlerovi, svým komisařům, aby se zasadili o co nejrychlejší svolání chorvatského sněmu (č. 4). Stavové slavonsští svoláni byli na 23. září 1526 Kryštofem Frankopánem na sněm do Koprivnice a zvolili tam Frankopána „ochráncem“ země (tutor et defensor regni Slavoniae). Zároveň vyslali k Ferdinandovi slavnostní poselstvo, v jehož čele byl Šimon Bakač-Erdödy, biskup záhřebský. Nečinně choval se chorvatský bán František Batthyány. Královna vdova Marie žádala ho dopisem ze 26. září 1526, aby podporoval kandidaturu jejího bratra Ferdinanda za krále (č. 6) a zvala ho brzo na to na sněm projektovaný původně na 25. listopadu do Komárna, později však přeložený na 16. prosince do Prešpurka (č. 9 a 25). Také Kryštofa Frankopána zvala královna vdova k jednání do Hainburka. Na Frankopánovi, jakožto osobě velmi mocné a vlivné, Ferdinandovi a Marii velmi záleželo. Proto s ním v Hainburku dne 10. listopadu 1526 ujednáno, že za podporu Ferdinandovy kandidatury se stane doživotně nejv. polním hejtmanem uherským, že obdrží panství Senj a rozličné hrady v Krajině a že za něj Ferdinand zaplatí jeho věřitelům 26.000 zl. Biskup záhřebský Šimon Erdödy měl býti odměněn arcibiskupstvím ostrihomským (č. 20). K stou-

pencům Ferdinandovým mezi Chorvaty hlásil se také vranský převor Ivan Tahy. Pod č. 26. uveřejněn je list jeho ze 23. listopadu 1526 v Csurgó, podávající palatinovi Štěpánovi Báthorymu zprávu o politické situaci ve Slavonii. Z listu toho se dovídáme, že zatím Jan Zápolský hleděl si nakloniti biskupa záhřebského, a ten že zase přemlouval Kryštofa Frankopána, aby přešel na stranu Janovu. List ten prozrazuje nám dále, že někdo z Čechů nebo Němců byl ve spojení se Zápolským (str. 30). Ani bán Batthyány neměl pracovati pro Ferdinanda zadarmo. Také jemu slíbena byla odměna; později musel se jednotlivých splátek na ni opětovně domáhati (č. 34, 35, 37, 41). Přesné podrobnosti vyjednávání známy nám nejsou. Z listu Ferdinanda k bánovi datovaného ve Vídni 25. listop. 1526 se dovídáme, že důvěrný list Batthyányův Ferdinand roztrhal. Také král španělský Karel pracoval pro svého bratra. Koncem listopadu poslal z Granady celou řadu dopisů na české a uherské stavy a také na bána chorvatského a mnoho v nich sliboval avšak dopisy došly pozdě, takže mají jen cenu theoretickou (č. 28).

Volba Ferdinandova nešla hladce ani v Uhrách ani v Chorvatsku. Sněm chorvatský vyslal k Ferdinandovi Ivana hraběte Karloviče Krbavského (č. 29), potomního bána, Ivana Perušiče a Kašpara Križaniče, patrně za tím účelem, aby dříve ujednali volební podmínky. Listem ze 30. listop. královna Marie doporučuje svému bratru toto chorvatské poselstvo (č. 32). V Uhrách podařilo se konečně Ferdinandovi, že byl na sněmě v Prešpurku dne 17. prosince 1526 aspoň od strany magnátské zvolen za krále, když většina uherských stavů zatím dne 10. listopadu zvolila ve Stol. Bělehradě Jana Zápolského a hned druhý den také korunovala. Současně s volbou Ferdinandovou sešli se slavonští přívrženci Jana Zápolského na sněmě v Křiževcích dne 18. prosince. Zápolský dostal na svou stranu Kryštofa Frankopána, učiniv ho vrchním vojenským velitelem a chorvatsko-slavonským bánem a obdarovav jej i hrady Senjem a Bihačem (č. 38). K Zápolskému připojil se i biskup Šimon Erdödy, který obdržel od něho vedle biskupství záhřebského ještě jagerské a byl od něho po Štěpánu Verbőczyovi (dosazeném za palatina) jmenován kancléřem (č. 36). Mezi stavy chorvatskými připravovali pro Ferdinanda půdu jeho poslové, a sice vídeňský probošt Pavel Oberstein, hejtmané Mikuláš Jurišić a Jan Katzianer a velitel mehovský Jan Püchler. Dne 31. prosince 1526 sešel se volební sněm chorvatský v hradě Cetinu blízko Slunje a již druhého dne, 1. ledna 1527, byl Ferdinand zvolen za krále (č. 44). Několikátý den na to, dne 6. ledna, konal se sněm slavonský v Dubravě blízko Čazmy, kde od biskupa Šimona Erdödyho, bratra jeho Petra, Kryštofa Frankopána a jiných velmožů a šlechticů zvolen byl jednohlasně králem Jan Zápolský (čís. 51—53). Také Ivan Tahy opustil Ferdinanda, vylákav od něho dříve 900 dukátů.

Ferdinand nemohl mnoho spoléhati ani na bána Batthyányho, který jen na velké naléhání dal se pohnouti k tomu, aby nadále podržel svůj úřad. Dopisem ze 16. února 1527 oznamoval, pod kterými podmínkami hodlá zůstat ve službách Ferdinandových (č. 55 a násl.). Listem datovaným v Praze dne 9. března 1527 Ferdinand oznamoval zvlášť stavům chorvatským

a zvláště slavonským, že Frant. Batthyányho znova jmenoval chorvatsko-dalmatsko-slavonským bánem (č. 59). Přes to však je nápadno, že bán neúčastnil se chorvatského sněmu konaného koncem dubna r. 1527 v Cetinu. Že strana Zápolského na něho počítala, vidno z usnesení sněmu svolaného, Zápolským do Budína na 17. března. Ačkoli magnáti držící s Ferdinandem byli tam prohlášeni za velezrádce, Batthyány se mezi odsouzenými neuvádí, ba máme zprávu, že počátkem května Batthyány přešel přímo k Zápolskému (Fessler-Klein, *Geschichte von Ungarn* III., 418). Že se jednání s Batthyánym dlouho táhlo, to vysvětluje z čís. 70, smlouvy z 9. června 1527 uzavřené mezi Ferdinandem a bánem.

Jako Uhři, tak rozdělili se i Chorvaté na dva tábory, a jedna strana stíhala druhou. V Záhřebě hrad se držel Ferdinanda, a biskup s většinou kapitoly Zápolského. (Ljubič, *Pregled hrv. povj.*, str. 196.) Za těchto vnitřních bojů, bosenský paša vtrhl do Liky a Krbavy, a Turci zmocnili se všech tamních hradů. Ivan Karlovič, který tímto způsobem ztratil své statky, byl jmenován v lednu 1528 vedle Batthyányho bánem (čís. 94). Pro Ferdinanda se zatím v Uhrách i ve Slavonii situace zlepšila. Téhož dne, 27. září 1527, kdy Jan Zápolský byl poražen u Tokaje, padl hlavní jeho přívrženec ve Slavonii, Kryštof Frankopán u Varaždína, následkem čehož se vojsko Frankopánovo rozešlo, a strana Zápolského v Uhrách i Slavonii značně zeslábla. Ferdinand dal se pak dne 3. listopadu ve Stol. Bělehradě slavnostně korunovati za krále, když byl sedmihradský vojvoda Petr Perényi, jeden ze strážců koruny (druhým byl Jan Zápolský) přešel na jeho stranu. Ke korunování byl pozván i bán Batthyány (čís. 92).

Po smrti Kryštofa Frankopána zdálo se, že Ferdinanda uznají také stavové slavonsští. Druhý hlavní jeho odpůrce, biskup záhřebský Šimon, listem ze 7. ledna 1528 přísahal mu věrnost (čís. 93). Záhy ukázal však svou neupřímnost. Již za sněmování konaného od obou bánů v Křiževcích dne 15. března 1528 umlouval se s obyvatelem Pagu Daissolim o spojení s republikou benátskou proti Ferdinandovi a účastnil se sněmu strany Zápolského, konaného v Dubravě krátce po sněmu křiževckém (čís. 96). — Zajímavá jsou usnesení nového sněmu křiževckého ze dne 19. dubna 1528, svolaného oběma bány (čís. 97 a 98). Biskup záhřebský nezahálel a svolal sněm strany Zápolského (čís. 100 a 101). Bán Batthyány nedocházeje od Ferdinanda žádoucí podpory, opětovně zabýval se myšlenkou vzdání se úřadu (čís. 102 a 107) a konečně to učinil; král ovšem resignace nepřijal. Listem ze 6. čce 1528 bán prosil palatina a ostatní královské rady uherské, aby mu přispěli aspoň 3000 zl. na služebnictvo. „Deus testis est mihi,“ píše, „quod in tanta paupertate sum, ut vix sedecim florenorum simi possessor“ (čís. 102). Plný nářku je dopis bána Batthyányho ze 7. čce 1528, poslaný králi a zpravující jej o křiževckém slavonském sněmu ze 24. června a o všeobecné politické situaci v Chorvatsku a Slavonii. Bán stěžuje si na královy odpůrce, zejména biskupa záhřebského, jehož Jan Zápolský nedlouho po smrti Kryštofa Frankopána jmenoval svým místodržícím ve Slavonii a generálním hejtmanem komitátů požežského, šomodského, baraňského, železnohradského, tolenského, zaladského, vesprimského a stolnobělehradského.

V listě tom žádá bán krále naléhavě za vyslání vojenské pomoci proti Turkům (čís. 103). V jiném listě ze 26. září 1528 bán oznamuje králi, že strana Zápolského sjela se v Radosavcích, a prosí, aby jak jemu, tak spolu-bánovi Karlovi ovi zaplacen byl dlužný plat (čís. 111).

S větší odvahou vystupují přívrženci Zápolského od podzima r. 1528, kdy se Jan Zápolský vrátil z Polska a nabyt jistoty, že sultán bude jej podporovati. Bán Karlovič oznamuje králi listem z 15. února 1529, že strana Zápolského každých osm dnů koná sněmy, kdežto na sněmy stoupenců Ferdinandových nepřichází ani delegát král. rady uherské (č. 115). Ferdinand pojal v březnu r. 1529 úmysl svolati slavonský sněm, na němž by se obě strany dohodly (čís. 116 a 117) a zval na ten sněm i biskupa záhřebského. K dohodnutí stran ovšem nedošlo. Ferdinand zahajoval v té době (15. března) říšský sněm německý ve Špýru, na němž marně žádal stavy o pomoc proti Turkům; spory náboženské zajímaly je více než nebezpečí turecké. — Sotva Sulejman dne 10. května 1529 s velikým vojskem vytrhl z Cařihradu, vzdal se Ivan Karlovič bánského úřadu, jak to vysvítá z dopisu Ferdinandova ze 20. června 1529, daného v Pasově, jímž král žádá, aby bán v úřadě dále setrval (čís. 122). Karlovič oznamuje koncem června králi, že svolal na 4. čce sněm do Záhřeba, a žádá za vojenskou i peněžnou pomoc proti straně Zápolského (čís. 123). V jiném dopise bán Karlovič zpravuje krále o politické situaci ve Slavonii a Chorvatsku a opětovně prosí za pomoc (čís. 126). Z čís. 129 dovídáme se o usnesení sněmu strany Zápolského, konaného dne 13. července v Křiževcích. Zatím, co Turci byli ještě před Vídní, Ferdinand oznamoval z Prahy dne 12. října 1529 poslům slavonských stavů, že vysílá na slavonský sněm Kryštofa Raubera, biskupa lublaňského, a hejtmana Mikuláše de Turri (Thurna) jako své komisaře (čís. 133). Více o tomto sněmu se čteme v odpovědi králově na jeho usnesení (čís. 135.)

Takto můžeme stopovati boje obou stran mezi Chorvaty až do příměří uzavřeného dne 8. října 1530 v táboře u Dišniku a Nového Dvora (čís. 191). Myšlenka, aby strany se dohodly, vyšla od Katzianera (čís. 165) a došla ohlasu, poněvadž ani jedna ani druhá strana od svého krále dostatečně nebyla podporována. Také se Zápolským a s Turky uzavřeno bylo na jaře r. 1531 příměří na jeden rok (čís. 209). Neočekávající od žádného z obou králů spásu vlasti, uherští i chorvatští velmoži sešli se v měsíci březnu 1531 v Belováru a svolali na 18. května sněm do Vesprimu. Ferdinand zakazoval svým přívržencům účastniti se ho (čís. 206, 207 a 208; srov. co o věci té píše Fessler-Klein, III. str. 447 a 448). Dne 9. srpna 1531 zemřel bán Karlovič (čís. 214). Ferdinand provisorně odevzdal úřad jeho biskupu kninskému Tuškaničovi (čís. 216) a brzo na to se rozhodl pro definitivní jmenování bánem Ludvíka Pekryho (čís. 219, 222). Batthyány listem ze 30. září 1531 znova žádal, aby byl zproštěn bánského úřadu (čís. 220), a skutečně odstoupil.

Počínajíc r. 1532 Acta comitialia poskytují mnohem méně látky než do té doby. Strana Zápolského mezi Chorvaty konečně přešla k Ferdinandovi (srov. čís. 244, prohlášení biskupa záhřebského Šimona, Tomáše Nádasdyho a Petra Erdödyho ze 6. srpna 1534).

Bylo by si přáti, aby po prvním svazku chorvatských sněmovních spisů následovaly brzo svazky další, jakož i aby vydavateli jich brzo se podařilo napsati slíbenou studii o chorvatských sněmech XVI. stol.

K. Kadlec.

Právo veřejné.

James Bryce: The American Commonwealth, vol I., II., New edition, New York 1911. (str. XIII + 742 + VII + 962).

Spis tento jedná o státním právu Spojených Států Severoamerických a to svazek první o vládě spolkové a o vládě států, svazek druhý o systému politických stran, o veřejném mínění, o sociálních institucích; připojeny jsou některé všeobecné úvahy.

Spisovatel hned v úvodní kapitole připomíná, že účelem tohoto spisu jest podati povšechný nástin Spojených Států, a to jak vlády, tak i národa. Úkolu toho nepodjal se dosud žádný Američan, ač zajisté v tomto směru by byl v mnohém ve výhodě oproti cizinci. Nicméně ve dvojím směru má opět cizinec, který jest rovněž Angličanem, výhodu nad spisovatelem domácím: jednak určité věci vzbudí jeho pozornost, které by domácí spisovatel nepokládal za záhodno vysvětlovati, poněvadž jsou jemu příliš jasny; jednak může cizinec mnohem snáze zachovati nestrannost a vystříhati se předsudků i politických i osobních i národnostních.

Část první jedná o vládě spolkové. Spojené Státy Severoamerické jsou republikou republik, jest to stát zvláštního rázu, který se blíží formě státu spolkového. Ustavení Unie nebylo bez obtíží, neboť bylo překonávati určitý odpor proti sjednocení, a státy žárlivě střežíce svoji neodvislost měly valnou nedůvěru k jakékoli pevnější unii. Posléze byl však návrh ústavy vypracovaný delegáty na sjezdu ve Filadelfii za předsednictví Jiřího Washingtona shromážděnými (t. j. sbory zvolenými k tomuto účeli) všech států přijat a tím ustavena nynější Unie.

Ústava Unie z r. 1789 jest dle náhledu spisovatelova dílem zasluhujícím úcty všech Američanů. Vykazuje sice určité nedostatky, avšak „zaujímá místo nad každou jinou psanou ústavou pro svůj vnitřní výborný system, pro to, že jest přizpůsobena zvláštním poměrům národa, pro svoji jednoduchost, stručnost a přesnost mluvy, pro to, že v ní určitost v zásadě jest rozumně spojena s přesností v podrobnostech“. Americká ústava má právě tu výhodu, že jest založena na historickém vývoji, a že v ní smysl historický jest uplatněn nejvyšší měrou.

Theoreticky jest ústava Unie založena na zásadě oddělení moci ve státech. Montesquieuův duch zákonů osvědčil zde svůj plný vliv. „Nijaká všeobecná zásada politická neměla takový vliv na tvůrce ústavy a státníky americké jako dogma, že oddělení těchto tří mocí ve státech jest podstatnou částí svobody“. Avšak toto dogma jest nejen základní myšlénkou ústavy spolkové, nýbrž na něm jsou založeny také ústavy mnohých států Unie.

Ústava z r. 1789 přeměnila dosavadní spolek států (league) ve stát spolkový (federal state) vytvořivši spolkovou vládu, jež vykonává přímé